

१०. जनशक्ति / दरवन्दी विवरण

क्र. सं.	पदनाम	सेवा/थ्रेणी	विभाग	के.स.प्र. केन्द्र	डिभिजन कार्यालयहरु	जम्मा
१	राजिष्ट्रार	रा.प्र.	१	-	-	१
२	उप-राजिष्ट्रार	रा.प्र.दि.	१	-	-	१
३	प्राचार्य	"	-	१	५	६
४	वरिष्ठ सहकारी अधिकृत	"	-	-	१	१
५	शासा अधिकृत/प्रशिक्षक	रा.प.त्.	३	४	-	७
६	सहकारी अधिकृत/प्रशिक्षक	"	-	-	४१	४१
७	लेखा अधिकृत	" (लेखा)	१	-	-	१
८	कानून अधिकृत	" (कानून)	१	-	-	१
९	कृषि प्रशिक्षक	" (कृषि)	-	१	-	१
१०	कृषि अर्थविज्ञ	" (कृषि)	१	-	-	१
११	सहकारी निरीक्षक	रा.प्र.अनं.प्र	-	-	७६	७६
१२	नायव सुव्वा	"	५	२	-	७
१३	कम्प्यूटर अप्रेटर	" (विविध)	३	१	६	१०
१४	लेखापाल	" (लेखा)	१	१	६	८
१५	सहकारी सहायक निरीक्षक	रा.प.अ.नं. दि.	२	-	२२२	२२४
१६	स.ले.पा.	" (लेखा)	१	-	३२	३३
१७	टाईपिष्ट	बेग अनुसार	२	२	३२	३६
१८	झाइभर	थ्रेणी विहीन	२	२	६	१०
१९	पियन	"	५	५	११९	१२९
	कूल जम्मा		२९	१९	५४६	५९४

११. सहकारी संघ संस्थाहरुको विवरण

क) प्रारम्भिक सहकारी संस्थाहरु रकम रु. हजारमा

कार्य प्रकृति	संस्था संख्या	कामदार		शेयर पुँजी	वचत	लगानी
		पुरुष सं.	महिला सं.			
वचत तथा ऋण	३२४१	२२६८९	१६६१४५	४२४६७०	८८८०६९	१५०५४७०८
वहुउद्देश्यीय	२४०२	२७७००२३	१५४५४	३०११६७	९८३१८२८	७९०६३००
दुर्घ	१५६४	५१५४१	३१०३५	२८१५५	३८१०३	३३४०३
कृषि	११९२	१७६०३	५२८७७	३२८१५	२५८२६३	३४३३४
साना किसान	२१३	४८६४५	११११४	१८१०९	१११६२७	६०२७८
विद्युत	१६१	४७४५	६८१	११३	११	०
उपभोक्ता	१०३	४६१८	१२७०	६८८३	८५७१	१६२६५
विज्ञान प्रौद्योगिकी	१०२	५१४८	१५११	११४०२९	४४७५९	५१७४३
कफि	६५	१३७	५१४	३४१	३६७	०
स्वास्थ्य	२८	२२०६	२६२	२०००	२६१००	४२४२
जडिवुटी	२४	८७	२६९	११७	८२३	१५
चिया	२२	५१२	५३२	६१०२	७३३२	५५२०
अन्य	२३७	४३८०	२१४४२	३१२८५	१५०४६	६३१७०
जम्मा कूल	९३६२	८३४१५६	४००३८६	१८३५४४	१९३९४८९८	२४१८१९२

२०८३ चैत्र मसान्त सम्मको तथ्याङ्क

ख) सहकारी संघहरु

- राष्ट्रिय सहकारी संघ
- विषयगत केन्द्रीय संघहरु (वचत तथा ऋण, दुर्घ, तरकारी, कफि, उपभोक्ता)
- राष्ट्रिय सहकारी बैंक
- जिल्ला सहकारी संघहरु
- विषयगत जिल्ला संघहरु

१
५
१
४९
८७

१३८

सहकारी विभाग

संक्षिप्त परिचय

नेपाल सरकार
कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
सहकारी विभाग
नयाँ वानेश्वर, काठमाडौं
फोन नं : ४४६११७७, ४४६५३६२
फ्याक्स नं. ४४६५५७७
इमेल : sahakaribivag@gmail.com
वेब साइट : www.deoc.gov.np

१. सहकारीको परिभाषा:

“व्यक्तिहरुको ऐच्छिक सहभागितावाट उनीहरुको समान आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक आवश्यकता तथा आकांक्षा परिपूर्तिका निमित्त सामूहिक स्वामित्व र प्रजातान्त्रिक ढंगबाट नियन्त्रित स्वायत्त उद्यम नै सहकारी हो।” (अन्तर्राष्ट्रिय सहकारी महासंघ)

२. सिद्धान्तः

स्वैच्छिक तथा खुल्ला सदस्यता, सदस्यहरुद्वारा प्रजातान्त्रिक नियन्त्रण, आर्थिक सहभागिता, स्वायत्तता र स्वतन्त्रता, शिक्षा, तालिम र सूचना, अन्तर सहकारी सहयोग र समूदाय प्रतिको चासो सहकारीका ७ सिद्धान्तहरु हुन्।

३. मूल्य मान्यताहरुः

आत्म सहयोग, स्वउत्तरदायित्व, प्रजातन्त्र, समानता, समन्याय, ऐक्यवद्धता, इमान्दारीता, खुलापन, सामाजिक जिम्मेवारी र अरुको हेरचाह सहकारीका आधारभूत र नैतिक मूल्य मान्यताहरु हुन्।

४. ऐतिहासिक पृष्ठभूमि :

नेपाली समाजमा सहकारीताको ईतिहास धेरै पुरानो छ। सहकारी प्रणालीलाई आर्थिक तथा सामाजिक विकासको आधारको रूपमा विकास गर्ने र ग्रामिण विकासको उपयुक्त र प्रभावकारी माध्यमको रूपमा उपयोग गर्ने प्रयासलाई संस्थागत गर्ने क्रममा वि.सं. २०१० सालमा तत्कालिन योजना, विकास तथा कृषि मन्त्रालय अन्तर्गत सहकारी विभागको स्थापना भयो। तत्कालिन सरकारको कार्यकारी आदेशमा चितवन जिल्लामा वि.सं. २०१३ चैत्र २० गते नेपालमा पहिलो सहकारी संस्थाको रूपमा बखान सहकारी संस्थाको स्थापना भयो। मुलुकमा सहकारी प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने क्रममा सहकारी संस्था ऐन- २०१६, सहकारी नियमहरु- २०१८, साभा संस्था ऐन २०४१, साभा संस्था नियमावली २०४३, सहकारी ऐन २०४८ र सहकारी नियमावली २०४९ बमोजिम सहकारी विभागले सहकारी संघ/संस्थाहरुको दर्ता, नियमन तथा प्रवर्द्धन लगायतका कार्यहरु गर्दै आएको छ।

५. परिचय :

देश विकासको साभा प्रयासलाई अगाडि बढाउन स्थानीय स्तरमा स्वावलम्बनको भावना जागृत गराउदै आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विकासको लागि जनसहभागिता परिचालन गर्ने आधार स्तम्भको रूपमा सहकारी संघ/संस्थाहरुको स्थापना र नियमन लगायतका कार्यहरु संचालन हुदै आएको छन्। वि.सं. २०४६ सालमा प्रजातन्त्रको पुनः स्थापना पश्चात सहकारी संघ/संस्थाहरुलाई जनता कै क्रियाशील सक्रियतामा नयाँ सोच र मान्यता अनुसार सहकारी अभियानलाई अगाडि बढाउनु पर्ने आवश्यकता महसूस भई सहकारी ऐन २०४८ तर्जुमा भई लागु गरियो।

सहकारी ऐन २०४८ जारी भएपछि नेपालमा सहकारी मूल्य, मान्यता, भावना तथा सिद्धान्त अनुसार सहकारी संस्थाहरुको स्थापना र संचालन

हुने कानूनी आधार निर्माण भयो। खुल्ला र प्रजातान्त्रिक वातावरणमा स्थानीय स्तरमा उत्पादन, उद्यमशिलता र नेतृत्व विकास गरी सदस्यहरुको आर्थिक, सामाजिक तथा सास्कृतिक विकासका लागि सहकारी संघ/संस्थाहरुको प्रवर्द्धन, नियमन र विकास गर्ने कार्यमा नेपाल सरकारको आधिकारिक निकायको रूपमा कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गत यो विभाग क्रियाशील रहेको छ।

६. उद्देश्यहरु :

- देशमा छरिएर रहेको स-साना पूँजी तथा सीपलाई एकत्रित गरी सहकारीताको माध्यमबाट आफ्नो आवश्यकता आफै पुरा गर्ने प्रकारका स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप वृद्धि गर्न सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त अनुरुप सहकारी संघ/संस्थाहरुको स्थापना हुने वातावरण तयार गर्ने,
- सीमान्त वर्गको बाहुल्यता रहेको दुर्गम क्षेत्रसम्म आर्थिक, सामाजिक तथा सास्कृतिक विकासको आधारको रूपमा सहकारी प्रणालीलाई प्रवर्द्धन गर्ने,
- सहकारी प्रणालीलाई स्थानीय स्तरमा कृषि तथा गैङ्ग कृषिजन्य वस्तु तथा सेवाहरुको व्यावसायिकरण गर्ने माध्यमको रूपमा विकास गर्ने,
- सहकारी अभियानलाई विधिसम्मत र सिद्धान्तनिष्ठ ढंगबाट संचालन गर्न सम्बन्धित पक्षलाई अभिप्रेरित गर्ने,
- गरीबी निवारणको राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिका लागि प्रभावकारी संस्थागत संयन्त्रको रूपमा सहकारी संघ/संस्थाहरुलाई परिचालन गर्ने।

७. सहकारी ऐन २०४८ ले व्यवस्था गरेका मुख्य मुख्य कुराहरु

ऐनको प्रस्तावनामा देशमा कृषक, कलिगढ, कम पूँजीवाल र निम्न आयवर्ग, श्रमिक, भूमिहीन तथा वेरोजगार वा सामाजिक कार्यकर्ताले सर्वसाधारण उपभोक्ताको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि पारस्परिक सहयोग र सहकारीताको आधारमा विभिन्न क्रियाकलापका सहकारी संस्था तथा संघहरुको गठन र संचालन सम्बन्धी व्यवस्था छ।

यस ऐन बमोजिम संघ संस्थाको गठन, सदस्यता, कार्यसंचालन विधि, रजिष्ट्रारको नियुक्ति तथा अधिकार, अधिकार प्रत्यायोजन, श्रोत परिचालन, एकिकरण र विभाजन, सूचना अभिलेख तथा हिसाव जाँच, छुट सुविधा, विघटन तथा दर्ता खारेजी र दण्ड जरिवाना सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ। यस ऐनका प्रमुख विशेषताहरुमा सरल दर्ता प्रकृया, कानूनी र संगठित व्यक्तित्व, सदस्यहरु बीच समानता, नर्वाचित संचालक समितिको व्यवस्था, स्वायत्त संस्था, स्वैच्छिक सदस्यता, स्वनियन्त्रित संयन्त्र, सहकारी आन्दोलनको संघीय स्वरूप, सदस्यहरुको सीमित दायित्व, सहकारी उद्यम व्यवसायको व्यापक क्षेत्र, सहकारी संघ/संस्थालाई छुट सुविधा आदि रहेका छन्।

८. कार्यहरुः

- सहकारी नीति तथा योजना तयार गर्न सहयोग गर्ने,
- सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्त तथा सहकारी ऐन नियम अनुरुप संघ/संस्थाहरुको नियमन र प्रवर्द्धन गर्ने, गराउने,
- सहकारी संघ/संस्थाहरुको अनुगमन तथा निरीक्षण सम्बन्धी कार्यहरु

गर्ने, गराउने,

- सहकारी संघ/संस्थाहरुको गतिविधि सम्बन्धी तथ्याङ्कहरुको संकलन, विश्लेषण र प्रकाशन गर्ने, गराउने,
- सहकारी संघ/संस्थाहरुको दर्ता गर्ने, विनियम स्वीकृत गर्ने, विनियम संशोधन गर्ने, लेखापरीक्षक तोक्ने, संस्थाहरु एकीकरण, विभाजन र विघटन गर्ने, गराउने
- सहकारी मूल्य, मान्यता तथा सिद्धान्त सम्बन्धी सहकारी चेतना/शिक्षाका अतिरिक्त सहकारी संघ/संस्था मार्फत संचालन हुन सक्ने व्यावसायिक प्रकृतिका (लेखापालन, व्यवसाय प्रवर्द्धन, बजार व्यवस्थापन आदि) तालीमहरु संचालन गर्ने/गराउने,
- सहकारी संघ/संस्थाहरुको संचालन पद्धतिलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक कार्यविधि तथा, निर्देशिकाहरु जारी गर्ने,
- सहकारी सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने गराउने,
- सहकारी अभियानमा क्रियाशील सबै सम्बद्ध पक्षहरुका वीचमा सहकारी क्रियाकलापको संचालनमा समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने,
- सहकारी क्षेत्रमा आवश्यक जनशक्तिको प्रक्षेपण तथा विकास गर्ने,
- प्रचलित कानून बमोजिम सहकारी संघ/संस्थाहरुलाई प्राप्त हुने राजश्व छुट/सुविधाका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने,
- सहकारी सम्बन्धी राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय सभा, सम्मेलन, गोष्ठी, तालिम तथा अध्ययन भ्रमण लगायतका कार्यक्रममा प्रतिनिधित्व गर्ने, गराउने,
- विभाग अन्तर्गतका निकायहरुको संचालन र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यहरु गर्ने।

८. संगठनात्मक विवरण

